(इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णयाचा मराठी भाषेत अनुवाद)

मुंबई उच्च न्यायालय

फौजदारी अपिलीय अधिकारिता

फौजदारी पुनरीक्षण अर्ज क्रमांक.270/2024

मोहित भारतीय @मोहित कुंबोज ....अर्जदार

- विरुद्ध -

महाराष्ट्र राज्य ....उत्तरवादी

अर्जदारासाठी वकील:- श्री. फैज मर्चंट सोबत श्री. फैजल शेख,

उत्तरवादी- महाराष्ट्र राज्यासाठी :- सुश्री संगीता ई फड, एपीपी

कोरम : न्यायमूर्ती मिलिंद एन जाधव

दिनांक:- नोव्हेंबर 21,2024

मौखिक न्यायनिर्णय:

1. अर्जदारासाठी विद्वान वकील श्री. मर्चंट आणि उत्तरवादी- महाराष्ट्र राज्यासाठी विद्वान एपीपी सुश्री फड यांचे म्हणणे ऐकले.

2. सध्याच्या प्रकरणात माझ्यासमोर ज्या मुद्द्यावर चर्चा झाली आहे तो मुद्दा

सध्याच्या प्रकरणातील तथ्यांना लागू असलेल्या फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 च्या कलम 300 (1) आणि (2) च्या तरतुदींसह (थोडक्यात '**सी. आर. पी.सी .**') भारतीय संविधानाच्या कलम 20 (2) चा अर्थ लावणे आणि लागू करण्यावर अवलंबून आहे. पुनरीक्षण अर्जदाराने माझ्यासमोर दुहेरी धोक्याची खटल्याची बाजू मांडली आहे. पुनरीक्षण अर्जदाराला सोयीसाठी 'अर्जदार' म्हणून संबोधले जाईल.

3. थोडक्यात सांगितले तर, श्री. श्रीकांत पाटील (मुंबई महानगरपालिकेचे कनिष्ठ अभियंता) यांनी महाराष्ट्र प्रादेशिक व नगर नियोजन अधिनियम , 1966 (थोडक्यात '**एमआरटीपी अधिनियम**') च्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत अर्जदाराने केलेल्या गुन्ह्यांसाठी अर्जदाराच्या विरोधात दिनांक 15.12.2009 रोजी 14.00 वाजता प्रथम माहिती अहवाल क्रमांक.2/2009 द्वारे (थोडक्यात '**एफआयआर क्रमांक. 2**') गुन्हा दाखल केला आहे. पूर्ण ट्रायलनंतर दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या न्यायनिर्णयानुसार अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता झाली. दरम्यानच्या काळात, त्याला दोनदा अटक करण्यात आली आहे, दोनदा जामीन मंजूर करण्यात आला आहे आणि ट्रायल कोर्टाने पारित केलेल्या वादकालीन आदेशांना दिलेल्या आव्हानांवर या न्यायालयाने या प्रकरणाचा रिमांडही घेतला आहे

4. आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे, त्याच दिवशी श्री. अशोक तारडेकर (मुंबई महानगरपालिकेचे उप-अभियंता) यांनी भारतीय दंड संहिता, 1860 (थोडक्यात "**आय**

पीसी".)च्या कलम 353 अंतर्गत 20: 02 वाजता एफआयआर. क्रमांक.234 /2009 दाखल केला आहे. श्री. मर्चंट आणि सुश्री फड या दोघांनाही असे वाटते की वरील दोन्ही एफ. आय. आर. एकाच तथ्यांच्या संचाशी संबंधित आहेत. आणि निःसंशयपणे त्याच घटनेनुसार आहे. याबाबत कोणताही वाद नाही. श्रीमती फड यांनी युक्तिवाद केलेला एकमेव फरक असा आहे की दोन्ही एफआयआरमध्ये संबंधित/नोंदवलेले गुन्हे दोन वेगवेगळ्या कायद्यांतर्गत असल्याने, अर्जदार सी.आर.पी सी च्या कलम 300 (2) च्या सह वाचन केले 300 (1) च्या तरतुदींनुसार संरक्षणाचा दावा करू शकत नाही. आणि जेव्हा दोन भिन्न आणि वेगळे वैधानिक तरतुदींखाली दोन भिन्न आणि वेगळे गुन्हे असतात, तेव्हा अर्जदाराद्वारे कलम 300 अंतर्गत कोणत्याही संरक्षणाचा दावा केला जाऊ शकत नाही, असा युक्तिवाद करताना तीने भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 मध्ये आढळणाऱ्या 'गुन्हा' या शब्दावर जोर दिला. तथापि, सध्याच्या प्रकरणात अर्जदारावर आय. पी. सी. च्या कलम 353 (दुसरा एफ. आय. आर.) च्या तरतुदींनुसार गुन्हा दाखल करण्यासाठी राज्य सरकारची संमती आक्षेपित कारवाई करण्यापूर्वी प्राप्त झालेली नाही, असा थेट प्रश्न न्यायालयाने उपस्थित केला आहे हे तिच्या नेहमीच्या निष्पक्षतेमध्ये फड कबूल करतील. विद्वान वकिलांनी केलेल्या निवेदनाच्या संबंधित निर्देश जारी करण्यापूर्वी, सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 सह वाचन केलेल्या भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 च्या तरतुदींचा विचार करून, सत्र प्रकरण No.921/2022

मध्ये आक्षेपित आदेशाद्वारे फेटाळण्यात आलेल्या विद्वान ट्रायल कोर्टासमोरच्या त्याच्या डिस्चार्ज अर्जात अर्जदाराने दाखल केलेला दुहेरी धोक्याचा अर्ज समजून घेण्यासाठी संबंधित तथ्यांचा संदर्भ घेणे योग्य ठरेल. पुनरीक्षण अर्जाला राज्याचा तीव्र विरोध आहे. डिस्चार्ज अर्ज आणि दिनांक 07.03.2024 रोजीचा आक्षेपित आदेश अर्जाच्या अनुक्रमे निशाणी 'डी' आणि 'ई' खाली जोडले आहेत. मी त्याचेच अवलोकन केले आहे.

5. थोडक्यात नमूद केले आहे की एफ. आय. आर. No.234/2009 मधील तक्रारदाराला त्याच्या स्वतःच्या कार्यालयात काम करणाऱ्या कनिष्ठ अभियंत्याकडून आणि त्याच्या अंतर्गत काम करणाऱ्या श्रीकांत पाटील (पहिला माहिती देणारा-आधीच्या एफ. आय. आर. मधील तक्रारदार) यांच्याकडून अर्जदाराने झवेरी बाजार, मुंबई-400002 येथील त्याच्या आवारात केलेल्या अनधिकृत बांधकामाची माहिती मिळाली आणि जेव्हा त्याने दिनांक 15.12.2009 एल. टी. मार्ग पोलीस ठाण्याच्या बंदोबस्त पथकासह कथित अनधिकृत बांधकाम पाडण्यासाठी अर्जदाराकडे संपर्क साधला, तेव्हा त्याला अडविण्यात आले. या पूर्वगामी कृतीच्या पहिल्या माहितीदाराच्या वतीने-तक्रारदाराने एफ. आय. आर. No.234/2009 20:02 वाजता दाखल करणे या दोन विशिष्ट घटना आहेत. एफ. आय. आर. क्रमांक.234/2009 मधील पहिल्या माहिती देणाऱ्या-तक्रारदाराने पुनरीक्षण अर्जदाराला मुंबई महानगरपालिका अधिनियम, 1888 च्या कलम 354 (ए) अंतर्गत (थोडक्यात " **एम. एम. सी**. अधिनियम") वैधानिक

सूचना जारी केल्या. जेव्हा अशी नोटीस जारी केली जाते, तेव्हा पुढील कोणतीही दंडात्मक कारवाई सुरू करण्यापूर्वी कायद्याच्या वैधानिक तरतुदींनुसारच कथित काम थांबवण्यासाठी सूचनेपासून 24 तास प्रतीक्षा करणे संबंधित अधिकाऱ्यावर बंधनकारक असते. ही 24 तासांची मुदत महानगरपालिका अधिकारी पाळत नसल्याचे दिसून येते. दिनांक 15.12.2009 रोजी, या सूचनेच्या संदर्भात, एफ. आय. आर. क्रमांक. 234/2009 मधील प्रथम माहिती देणाऱ्या-तक्रारदाराच्या कार्यालयात काम करणाऱ्या कनिष्ठ अभियंत्याने एम. आर. टी. पी. अधिनियमाच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत केलेल्या गुन्ह्यांसाठी अर्जदाराविरुद्ध 14.00 वाजता तक्रार दाखल केली. वर वर्णन केल्याप्रमाणे, अर्जदाराच्या परिसरात दिनांक 15.12.2009 रोजी, 13:30 ते 13:45 दरम्यान काय घडले याच्या संदर्भात पहिल्या माहिती देणाऱ्या-तक्रारदाराने घटनेच्या सुमारे 18:15 वाजता त्याच्या कनिष्ठ अधिकाऱ्याकडून दिनांक 15.12.2009 रोजी माहिती मिळाल्याच्या आधारावर 20:02 वाजता दुसरा एफआयआर दाखल केला.

6. खटल्याच्या सुनावणीनंतर, एफआयआर. क्रमांक 2/2009 (पहिला एफ. आय. आर.) पासून उद्भवलेल्या सीसी.क्रमांक.57/पीडब्ल्यू/2012 दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या न्यायनिर्णयाद्वारे अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता केली गेली, ज्याची प्रत अर्जाच्या निशाणी 'सी' पुष्ठ क्रमांक.47 वर खाली जोडली गेली आहे. त्यात परत आलेले निष्कर्ष

आणि निरीक्षणे लक्षात घेऊन या न्यायनिर्णयाचे वाचन करणे कुतूहलजनक आहे, त्या संदर्भात मी नंतर निर्देश देईल.

7. सीसी. क्रमांक.57/पीडब्ल्यू /2012 मधील निर्दोष मुक्तीनंतर जवळजवळ सहा वर्षांच्या कालावधीनंतर, एफआयआर. क्रमांक.234 /2009 (दुसरा एफ. आय. आर.) जो सत्र खटला क्रमांक.921/ 2022 चा विषय आहे, अर्जदाराविरुद्ध अभियोग पक्षाद्वारे दबाव टाकण्याचा प्रयत्न केला जातो. सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 (2) सह वाचन केलेले कलम 300 (1) चा अवलंब करून दुहेरी धोक्याचा दावा करणारा अर्जदाराने निशाणी -४ खाली डिस्चार्ज अर्ज दाखल केला असला तरी , एम. आर. टी. पी. अधिनियमांतर्गत ज्या तथ्यांसाठी गुन्हा नोंदवला गेला होता त्याच तथ्यांच्या संचाच्या संदर्भात एकदा अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता झाली की, ज्या तथ्यांसाठी आय. पी. सी. च्या कलम 353 अंतर्गत गुन्हा नोंदवला गेला आहे त्याच तथ्यांच्या संचाच्या आधारे अर्जदाराचा दोनदा खटला चालवला जाऊ शकत नाही. श्री. मर्चंट यांनी दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या निर्दोष मुक्ततेचा पूर्वीचा न्यायनिर्णय आणि आरोपमुक्तीचा अर्ज फेटाळणारा दिनांक 07.03.2024 रोजीचा आक्षेपित आदेश कडे माझे लक्ष वेधल्यानंतर असा युक्तिवाद केला जाईल की एफआयआर क्रमांक 2/ 2009 पासून उद्भवलेल्या मागील प्रकरणात कलम 353 अंतर्गत पर्यायी आरोप निश्चित करण्यासाठी 'सी.आर.पी.सी च्या कलम 301 अंतर्गत अर्ज दाखल करणे हे अभियोगपक्षासाठी खुले

आहे, जे त्याच तथ्यांच्या संचावर आधारित आहे, जे अभियोग पक्षाने केले नाही. पुढे ते सादर करतात की एफ. आय. आर. क्रमांक 2/2009 (पहिल्या एफ. आय. आर.) पासून उद्भवलेल्या सी. सी.क्रमांक.५ ७ /पी.डब्ल्यू मध्ये ट्रायल कोर्टाने दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या निर्दोषमुक्तेच्या न्यायनिर्णयाला उत्तरवादी-राज्याने आजपर्यंत आव्हान दिलेले नाही. वरील बाबी माझ्यासमोर प्रासंगिक तथ्ये आहेत ज्यांचा विचार करणे आवश्यक आहे.

8. श्री. मर्चंट यांनी मला या प्रकरणाचे रेकॉर्ड कडे माझे लक्ष वेधल्यानंतर , तीन विशिष्ट निवेदने दिली आहेतः

(i) सर्वप्रथम, दोन्ही एफआयआरस एकाच तथ्याच्या संचातून नोंदवले गेले आहेत, असे ते सादर करतात. ही निर्विवाद स्थिती आहे. एम. आर. टी. पी. अधिनियमाच्या कलम 52 आणि 43 अंतर्गत दाखल केलेला आणि एल. टी. मार्ग पोलीस ठाण्याने नोंदवलेला एफ. आय. आर. क्रमांक 2/2009 गुन्ह्याची वेळ उघड करत नाही, असे ते सादर करतात. तथापि, पोलीस ठाण्याला मिळालेली माहिती दिनांक 15.12.2009 रोजी 14:00 वाजता असल्याचे दिसते, असे ते सादर करतात. ते सादर करतात की परिणामी एफआरआर म्हणजे आय. पी. सी. च्या कलम 353 अंतर्गत दाखल केलेला एफआयआर.क्रमांक.234/2009 (दुसरा एफ. आय. आर.) आणि अर्जदाराच्या विरोधात एल. टी. मार्ग पोलीस ठाण्याने नोंदवलेला एफ. आय. आर. मध्ये घटना

घडल्याची वेळ 13:30 ते 13:45 नोंद आहे. पहिल्या एफ. आय. आर. क्रमांक 2/2009 ची माहिती पोलीस ठाण्याला दुपारी 14 वाजता देण्यात आली होती, ही वस्तुस्थिती लक्षात घेता, कथित घटनेदरम्यान 13:30 ते 13:45 या कालावधीत आय. पी. सी. च्या कलम 353 अन्वये केलेला कोणताही गुन्हा त्याच वेळी पोलीस ठाण्याला उघड केला गेला पाहिजे, असे ते म्हणतील. हे केले गेले नाही. पहिल्या एफ. आय. आर. अंतर्गत गुन्ह्याचा खटला चालवणाऱ्या ट्रायल कोर्टासमोर दोन्ही गुन्ह्यांना एकत्र आणण्यातही अभियोग पक्ष अपयशी ठरला. त्याऐवजी अभियोग पक्षाने संपूर्ण खटल्यात आणि त्यानंतर सहा वर्षे निर्दोष मुक्तीच्या आदेशाला आव्हान न देता मौन बाळगले.

(ii) दुसरे म्हणजे, एम. आर. टी. पी. अधिनियमाच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत दंडनीय असलेल्या कथित गुन्ह्यांसाठी एफआयआर क्रमांक 2/2009 नुसार एल. टी. मार्ग पोलिस ठाण्यात नोंदवलेल्या पूर्वीच्या एफआयआर मधून हा गुन्हा समोर आला आहे, असे ते सादर करतात. ते असे सादर करतात की अर्जदाराने दोषी नसल्याची कबुली दिल्यानंतर, या गुन्ह्यासाठी दादरच्या शिंदेवाडी येथील 41 व्या महानगर दंडाधिकाऱ्यांच्या न्यायालयात सीसी क्रमांक. 57/पी डब्ल्यू/2012 मध्ये खटला भरला गेला आणि अर्जदाराने या गुन्ह्यात आरोप केल्याप्रमाणे कोणतेही गुन्हे केले होते हे सिद्ध करण्यात अभियोग पक्ष अपयशी ठरल्यामुळे त्याला या प्रकरणातून निर्दोष मुक्त करण्यात आले. ते सादर करतील की अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता करताना, ट्रायल

कोर्टाने 15.12.2009 रोजी त्यांचे अधिकृत कर्तव्य पार पाडण्याच्या उद्देशाने काम करणाऱ्या नगरपालिका अधिकाऱ्यांच्या वर्तनाविरोधात गंभीर प्रश्न उपस्थित करणारी प्रासंगिक निरीक्षणे केली आहेत. ते असे सादर करतात की दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या निर्दोष मुक्ततेच्या न्यायनिर्णयाच्या अवलोकनाने हे सिद्ध होईल की अभियोग पक्ष अर्जदाराचा गुन्हा समजविण्यात पूर्णपणे अपयशी ठरले किंवा अर्जदाराने एम. आर. टी. पी. अधिनियमाच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत गुन्हे केले. ते असे सादर करतील की निष्कर्ष परत या परिणामावर आला आहे की त्यात प्रथम माहिती देणाऱ्या व्यक्तीने त्याच्या अधिकृत कर्तव्याच्या पूर्ततेसाठी अर्जदाराच्या आवारात भेट दिली होती हे सिद्ध करण्यासाठी काहीही नव्हते.

(iii) शेवटी दुहेरी धोक्याच्या मुद्द्यावर, ते सादर करतात की याच तथ्यांच्या संचावर त्यानंतरच्या एफ. आय. आर. (दुसरा एफआयआर) मध्ये आरोप तयार करण्याच्या पूर्वीच्या गुन्ह्यातून अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता झाली असल्याने ती सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 (1) आणि 300 (2) अंतर्गत नमूद केलेल्या वैधानिक तरतुदींच्या विरुद्ध असेल, या अर्जदाराच्या प्राथमिक निवेदनाचे सत्र न्यायालय अवलोकन करण्यात निष्फळ ठरले.

8.1 वरील सबमिशनच्या आधारे, ते सादर करतात की आय. पी. सी.च्या कलम 353 अंतर्गत त्यानंतरचा नोंदवलेला एफआयआर हा एम. आर. टी. पी. अधिनियमांतर्गत

नोंदवलेल्या मागील एफआयआर च्या त्याच तथ्यांच्या संचावरचा आहे आणि त्याच तथ्यांच्या संचावर दुसरी सुनावणी होऊ शकत नाही, या अर्जदाराच्या निवेदनाचे अवलोकन करण्यात सत्र न्यायालय निष्फळ ठरले. एम. आर. टी. पी. अधिनियमांतर्गत अभियोग पक्ष हे हे सिद्ध करण्यात निष्फळ ठरले की महानगरपालिका अधिकारी अर्जदाराच्या आवारात त्याचे अधिकृत कर्तव्य पार पाडण्यासाठी गेला होता, त्यामुळे त्याच अधिकाऱ्याला (अधिकृत कर्तव्यावर) अडथळा आणल्याबद्दल आय. पी. सी. च्या कलम 353 अंतर्गत सध्याच्या गुन्ह्यात अर्जदाराविरुद्ध आरोप निश्चित करणे हा न्यायाचा उपहास ठरेल, असे ते सादर करतात. ते पुढे सादर करतात की सध्याच्या प्रकरणात, अभियोग पक्षाने अर्जदाराने दाखल केलेल्या विद्वान सत्र न्यायालयासमोर आरोपमुक्तीच्या अर्जात पुनरिक्षण करण्याची मागणी केली नाही आणि त्याऐवजी असे विधान केले की हे प्रकरण आधीच न्यायप्रविष्ठ असल्याने आरोपमुक्तीच्या अर्जावर योग्य आदेश दिले जावेत. दुहेरी धोक्याच्या त्यांच्या वरील सादरीकरणाच्या आणि प्रस्तावाच्या समर्थनार्थ, त्यांनी सर्वोच्च न्यायालय आणि या न्यायालयाच्या खालील निर्णयांचा संदर्भ दिला आणि त्यांच्यावर भर दिला आहेः

(i) ***राज्याच्या वतीने पोलीस अधीक्षक, सी. बी. आय./एस. आय. टी. विरुद्ध नलिनी आणि इतर*** [1] ***;***

---

1 (1999) 5 सर्वोच्च न्यायालयातील प्रकरणे 253.

(ii) ***टी. टी. अँटनी विरुद्ध केरळ राज्य आणि इतर*** [2] ***;***

(iii) ***अर्णब रंजन गोस्वामी विरुद्ध युनियन बँक ऑफ इंडिया आणि इतर*** [3]***;***

(iv) ***अमीश देवगण विरुद्ध युनियन बँक ऑफ इंडिया आणि इतर*** [4]***;***

(v) ***टी. पी. गोपालकृष्णन विरुद्ध केरळ राज्य*** [5]

(vi) ***चंडी पुलिया विरुद्ध. पश्चिम बंगाल राज्य*** [6]***; आणि***

(vii) ***अमीर खान विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य आणि इतर*** [7]***.***

9. उपरोक्त आधारावर ते पुनरीक्षण अर्जाला परवानगी देण्यासाठी न्यायालयाला पटवून देतील आणि अर्जदाराचा आरोपमुक्ती अर्ज फेटाळत सत्र प्रकरण क्रमांक.921/2022 मध्ये पारित केलेला दिनांकित 07.03.2024 रोजीचा हा आक्षेपित आदेश रद्दबातल करतील.

10. दुसऱ्या बाजूस, भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 मध्ये असणारा 'गुन्हा' या शब्दावर आणि सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 (1) मध्ये 'समान गुन्हा' या शब्दाच्या वापरावर भर देण्यासाठी सुश्री फड यांनी सुरुवातीला मला भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 सह वाचन केलेले सी आर पी सी च्या कलम 300 (1) आणि 300 (2)

---

2 (2001) 6 सर्वोच्च न्यायालयातील प्रकरणे 181
3 2020 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 462.
4 2020 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 994.
5 (2022) 14 सर्वोच्च न्यायालयातील प्रकरणे 323.
6 एस. एल. पी. (फौजदारी) No.9897/2022 मधून उद्‌भवलेल्या फौजदारी अपीलात दिनांक 12.12.2022 रोजी निर्णय झाला .
7 2023 एस. सी. सी. ऑनलाईन बॉम्ब 818: (2023) 2 एआयर बॉम आर (फौज) 399.

च्या तरतुदींचा विचार करण्यास भाग पाडले आहे. ती असे सादर करते की या न्यायालयाने या वस्तुस्थितीची दखल घेणे आवश्यक आहे की सध्याच्या प्रकरणात आरोपांची नोंद दोन वेगवेगळ्या गुन्ह्यांखाली आहे, एम. आर. टी. पी. अधिनियमाच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या 52 च्या वैधानिक तरतुदींखाली आणि दुसरा आय. पी. सी. च्या कलम 353 अंतर्गत दाखल करण्यात आलेला एफआयआर आहे. तथापि, तिच्या नेहमीच्या निष्पक्षतेमध्ये ती म्हणेल की एम. आर. टी. पी. अधिनियमांतर्गत दिनांक 20.01.2016 रोजीच्या अर्जदाराच्या निर्दोषमुक्ततेच्या निर्णयाला आव्हान देताना, राज्याने कोणतेही अपील दाखल केलेले नाही हे मान्य आहे. तथापि, ती असा युक्तिवाद करते की आय. पी. सी. च्या कलम 353 अंतर्गत नोंदवलेल्या दुसऱ्या एफआयआर अंतर्गत अर्जदारावर खटला चालवण्याच्या मार्गातर नाहीत. तथापि, ती हे मान्य करेल की कलम 300 सी.आर.पी.सी चे उपकलम (2) लागू होण्याच्या संदर्भात , अर्जदाराच्या विरोधात कारवाई करण्यासाठी राज्य सरकारची संमती घेण्यात आलेली नाही. तिच्या उपरोक्त सबमिशनच्या समर्थनार्थ, ती अर्जदाराच्या विद्वान वकिलाने उद्धृत केलेल्या दोन निर्णयांचा संदर्भ देते आणि त्यावर अवलंबून राहीली , म्हणजे ***टी. पी. गोपालकृष्णन प्रकरण*** (5 वे उपरोल्लेखित) आणि ***चंडी पुलिया*** प्रकरणातील निर्णय (6 वे उपरोल्लेखित) असा युक्तिवाद करण्यासाठी की सध्याच्या प्रकरणात अर्जदाराने केलेल्या दोन वेगळ्या गुन्ह्यांबाबत दोन्ही एफआयआर दोन वेगवेगळ्या कायद्यांच्या दोन

वेगळ्या/स्वतंत्र तरतुदींखाली दाखल केले आहेत आणि म्हणून दुहेरी धोक्याचा प्रश्न सी.आर.पी.सी.च्या कलम 300 सह वाचन केलेलं भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 आणि 21 च्या तरतुदींचा संदर्भ देऊन अर्जदाराच्या प्रकरणाला लागू केला जाऊ शकत नाही

11. मी, अर्जदाराचे विद्वान वकील श्री. मर्चंट आणि यांना उत्तरवादी-राज्यासाठी विद्वान एपीपी सुश्री फड यांना ऐकले आहे आणि त्यांच्या मदतीने खटल्याच्या रेकॉर्डचे अवलोकन केले आहे. त्यांनी केलेल्या निवेदनांवर न्यायालयाचा योग्य विचार झाला आहे.

12. सुरुवातीला, कायद्याच्या खालील तरतुदी या प्रकरणातील निर्णयासाठी स्वाभाविकपणे लागू होतील. भारतीय संविधानाच्या भाग-III मूलभूत अधिकाराशी संबंधित आहे. अनुच्छेद 20 ते 22 नागरिक आणि इतरांच्या वैयक्तिक स्वातंत्र्याशी संबंधित आहेत. अनुच्छेद 20 (2) मध्ये स्पष्टपणे तरतूद आहे की कोणत्याही व्यक्तीवर एकाच गुन्ह्यासाठी एकापेक्षा जास्त वेळा खटला चालवला जाऊ नये किंवा शिक्षा होऊ नये. दुहेरी धोक्याविरूद्धच्या संरक्षणास भारतीय पुरावा अधिनियम , 1872 चे कलम 40, आय. पी. सी. चे कलम 71 आणि सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम 1897 चे कलम 26 मध्ये समाविष्ट असलेल्या वैधानिक तरतुदींनी देखील पूरक आहे. याशिवाय, एकापेक्षा जास्त गुन्ह्यांच्या खटल्याच्या संदर्भात सी.आर.पी.सी चे कलम 220 आणि

अधिक विशेषतः कलम 220 (1) देखील संबंधित आहे. संदर्भ सुलभतेसाठी, वरील वैधानिक तरतुदी खाली वर्णन केल्या आहेतः

12.1 भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 मध्ये असे म्हटले आहेः

" 20. गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरविण्याच्या संदर्भात संरक्षण

(1) xxx xxx xxx

(2) एकाच गुन्ह्यासाठी कोणत्याही व्यक्तीवर एकापेक्षा जास्त वेळा खटला चालवला जाणार नाही आणि शिक्षा केली जाणार नाही.

(3) xxx xxx xxx."

12.2 सी.आर.पी.सी चे कलम 300 असे वाचले जाते:

"300. एकदा दोषी ठरलेल्या किंवा निर्दोष मुक्त झालेल्या व्यक्तीवर त्याच गुन्ह्यासाठी खटला चालवला जाऊ शकत नाही.-

(1) ज्या व्यक्तीवर एकदा एखाद्या गुन्ह्यासाठी सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयाने खटला चालवला आहे आणि अशा गुन्ह्यातील दोषी किंवा निर्दोष मुक्तता झालेली व्यक्ती, अशी दोषसिद्धी किंवा निर्दोष मुक्तता अंमलात असताना, त्याच गुन्ह्यासाठी पुन्हा खटला चालवण्यास पात्र राहणार नाही, किंवा त्याच इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठी त्याच तथ्यांवर, ज्यासाठी त्याच्यावर कलम 221 च्या उपकलम (1) अंतर्गत केलेला वेगळा आरोप केला गेला असावा किंवा ज्यासाठी त्याला त्याच्या उपकलम (2) अंतर्गत दोषी ठरवले गेले असावे.

(2) कोणत्याही गुन्ह्यातून निर्दोष सुटलेल्या किंवा दोषी ठरलेल्या व्यक्तीवर नंतर कलम 220 च्या उप-कलम (1) अन्वये पूर्वीच्या खटल्यात त्याच्याविरुद्ध स्वतंत्र आरोप लावला गेला असेल अशा कोणत्याही वेगळ्या गुन्ह्यासाठी राज्य सरकारच्या संमतीने खटला चालवला जाऊ शकतो.

(3) एखाद्या कृत्याने रचलेल्या कोणत्याही गुन्ह्यासाठी दोषी ठरलेल्या व्यक्तीला, ज्याचे परिणाम अशा कृत्यासह, त्याला दोषी ठरविल्या गेलेल्या गुन्ह्यापेक्षा वेगळा गुन्हा बनवला गेला असेल तर, नंतर अशा शेवटच्या गुन्ह्यासाठी खटला भरला जाऊ शकतो, जर त्याचे परिणाम घडले नसतील किंवा झाले असतील किंवा ज्यावेळी त्याला दोषी ठरवण्यात आले त्या वेळी न्यायालयाला ते घडले होते याची माहिती नसेल.

(4) कोणत्याही कृत्यांद्वारे स्थापन केलेल्या कोणत्याही गुन्ह्यातून निर्दोष मुक्त झालेल्या व्यक्तीवर, अशा निर्दोष मुक्तता किंवा दोषसिद्धी असूनही, त्याच कृत्यांद्वारे तयार केलेल्या इतर कोणत्याही गुन्ह्याचा आरोप केला जाऊ शकतो आणि त्याच्यावर खटला चालवला जाऊ शकतो, जो त्याने त्याच कृत्यांद्वारे केला असावा, जर ज्या न्यायालयाद्वारे त्याच्यावर प्रथम खटला चालवला गेला होता तो न्यायालय त्या गुन्ह्याचा खटला चालवण्यास सक्षम नसेल ज्याचा त्याच्यावर नंतर आरोप केला जातो.

(5) कलम 258 अंतर्गत आरोपमुक्त झालेल्या व्यक्तीवर त्याच गुन्ह्यासाठी पुन्हा खटला चालवला जाणार नाही, केवळ ज्या न्यायालयाच्या संमतीने त्याला आरोपमुक्त करण्यात आले होते त्या न्यायालयाच्या संमतीने किंवा प्रथम-उल्लेखित न्यायालय ज्याच्या अधीन आहे अशा इतर कोणत्याही न्यायालयाच्या संमतीने.

(6) या कलमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे सामान्य खंड अधिनियम, 1897 (1897 चा 10) च्या कलम 26 किंवा या संहितेच्या कलम 188 च्या तरतुदींवर परिणाम होणार नाही.

स्पष्टीकरण.- तक्रार फेटाळणे किंवा आरोपीची निर्दोष मुक्तता करणे हा या

कलमाच्या उद्देशांसाठी निर्दोष मुक्तता नाही.

12.3 भारतीय पुरावा अधिनियम 1872 च्या कलम 40 मध्ये असे म्हटले आहेः

"40. दुसरा दावा किंवा खटल्याला प्रतिबंध करण्याशी संबंधित मागील न्यायनिर्णय.

कोणत्याही न्यायालयाला खटल्याची दखल घेण्यास किंवा खटला चालवण्यास कायद्याद्वारे प्रतिबंध करणारा कोणताही न्यायनिर्णय, आदेश किंवा डिक्रीचे अस्तित्वात असणे ही एक प्रासंगिक वस्तुस्थिती आहे जेव्हा अशा न्यायालयाने अशा खटल्याची दखल घ्यावी की खटला चालवावा हा प्रश्न असतो."

12.4 भारतीय दंड संहिता, 1860 चे कलम 71 असे वाचले जाते :

" 71. अनेक गुन्ह्यांचा समावेश असलेल्या गुन्ह्याच्या शिक्षेची मर्यादा:- *जिथे गुन्हा आहे तो काही भागांनी बनलेला आहे, ज्याचा कोणताही भाग स्वतःच गुन्हा असेल, तर गुन्हेगाराला त्याच्या अशा गुन्ह्यांपैकी एकापेक्षा जास्त शिक्षेची शिक्षा दिली जाणार नाही, जोपर्यंत तशी स्पष्टपणे तरतूद केली जात नाही.*

[जेव्हा कोणतीही गोष्ट सध्या अस्तित्वात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या दोन किंवा अधिक स्वतंत्र व्याख्यांमध्ये येणारा गुन्हा आहे ज्याद्वारे गुन्ह्यांची व्याख्या केली जाते किंवा शिक्षा दिली जाते, किंवा

अनेक कृत्ये, ज्यापैकी एक किंवा एकापेक्षा जास्त कृत्ये स्वतःच किंवा स्वतःहून गुन्हा ठरतील, ती एकत्रित केल्यावर वेगळा गुन्हा ठरतील, तर गुन्हेगाराला अशा

कोणत्याही गुन्ह्यासाठी त्याच्यावर खटला चालवणाऱ्या न्यायालयापेक्षा अधिक कठोर शिक्षेची शिक्षा दिली जाणार नाही."

12.5. सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम 1897 चे कलम 26 असे वाचले जाते:-

*" **26. दोन किंवा अधिक कायद्यांतर्गत दंडनीय गुन्ह्यांबाबत तरतूद.**—एखादे कृत्य किंवा अकृती दोन किंवा त्याहून अधिक अधिनियमितीखाली अपराध ठरत असेल, तर गुन्हेगारावर त्यापैकी एक किंवा कोणत्याही अधिनियमितीखाली अभियोगास आणि शिक्षेस पात्र असेल पण त्याच अपराधाबद्दल दोनदा ,शिक्षा होण्यास पात्र असणार नाही.*

12.6 सी.आर.पी.सी चे कलम 220 असे वाचले जाते:-

***" 220. एकापेक्षा जास्त गुन्ह्यांसाठी खटला**.- (1) जर, समान व्यवहार करण्यासाठी एकत्र जोडलेल्या कृत्यांच्या एका मालिकेत, एकाच व्यक्तीद्वारे एकापेक्षा अधिक गुन्हे केले गेले असतील, तर अशा प्रत्येक गुन्ह्यासाठी त्याच्यावर आरोप लावला जाऊ शकतो आणि एका खटल्यात खटला भरला जाऊ शकतो.*

(2) कलम 212 च्या उप-कलम (2) मध्ये किंवा कलम 219 च्या उप-कलम (1) मध्ये प्रदान केल्यानुसार विश्वासाचे गुन्हेगारी उल्लंघन किंवा मालमत्तेचा अप्रामाणिक गैरवापर केल्याचा एक किंवा अधिक गुन्ह्याचा आरोप असलेल्या एखाद्या व्यक्तीवर , गुन्हा केल्याचा आरोप केला जातो. तेव्हा त्याच्या त्या गुन्ह्याची किंवा त्या गुन्ह्याचे काम सुलभ करणे किंवा लपविण्याचा हेतू, खात्यांमध्ये खोटेपणाचे एक किंवा अधिक गुन्हे, त्याच्यावर आरोप लावला जाऊ शकतो, आणि त्याच्यावर एकाच खटल्यात खटला चालवला जाऊ शकतो.

(3) जर कथित कृत्ये सध्या अस्तित्वात असलेल्या कोणत्याही कायद्याच्या दोन किंवा अधिक स्वतंत्र व्याख्यांमध्ये येणारा गुन्हा आहे ज्याद्वारे गुन्ह्यांची व्याख्या केली जाते किंवा शिक्षा केली जाते, तर त्यातील आरोप असलेल्या व्यक्तीवर आरोप लावला जाऊ शकतो आणि प्रत्येकासाठी एका खटल्यात खटला भरला जाऊ शकतो. असे गुन्हे.

(4) जर अनेक कृत्ये, ज्यापैकी एक किंवा एकापेक्षा अधिक कृत्ये स्वतःहून किंवा स्वतःहून एक गुन्हा ठरतील, जर भिन्न गुन्ह्यांचे एकत्रिकरण करताना, त्यावरील आरोप असलेल्या व्यक्तीवर आरोप लावला जाऊ शकतो आणि अशा कृत्यांमुळे घडलेल्या गुन्ह्यासाठी एका खटल्यात खटला चालवला जाऊ शकतो. एकत्रित, आणि कोणत्याही एका, किंवा अधिक, किंवा अशा कृत्यांनी स्थापन केलेल्या कोणत्याही गुन्ह्यासाठी.

(5) या कलमात समाविष्ट असलेल्या कोणत्याही गोष्टीचा भारतीय दंड संहितेच्या (1860 चा 45) कलम 71 वर परिणाम होणार नाही.

13. वरील दोन्ही तरतुदींचा उघडपणे अभ्यास केल्यास असे सूचित होते की भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 आणि सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 मध्ये 'समान गुन्हा' हा शब्द वापरला आहे. साध्या भाषेत 'समान गुन्हा' या शब्दाचा अर्थ असा आहे की जेथे गुन्हे वेगळे नसतात आणि गुन्ह्यांचे घटक एकसारखे असतात. जेथे वेगवेगळ्या घटकांपासून बनलेले दोन वेगळे गुन्हे आहेत, तेथे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 अंतर्गत अधिरोध लागू होत नाहीत, जरी गुन्ह्यांमध्ये काही परस्परव्यापी वैशिष्ट्ये असू शकतात. अनुच्छेद 20 ची निर्णायक आवश्यकता अशी आहे की गुन्हा सर्व बाबतीत समान आणि सारखा आहे.

14. याशिवाय, अर्जदाराने युक्तिवाद केलेल्या 'दुहेरी धोका' या शब्दाचा अर्थ सर्वोच्च न्यायालयाने ***टी. पी. गोपालकृष्णन*** (5 वे उपरोल्लेखित) मधील निर्णयाच्या परिच्छेद क्रमांक.18 ते 20 मध्ये चांगल्या प्रकारे स्पष्ट केला आहे आणि उद्धृत केला आहे. सर्वोच्च न्यायालय म्हणते की भारतात दुहेरी धोक्यापासून संरक्षण हा भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 (2) अंतर्गत प्रतिष्ठापित केलेला मूलभूत अधिकार आहे आणि ते पुढे उद्धृत करते की सी.आर.पी.सी चे कलम 300 देखील याच तत्त्वावर आधारित आहे.

14.1 सर्वोच्च न्यायालयाने उपरोक्त निर्णयाच्या परिच्छेद क्रमांक .24 ते 27 मध्ये नमूद केल्याप्रमाणे असे दिसून येते की सी.आर.पी.सी चे कलम 300 हे सामान्य नियमाचे मूर्त स्वरूप आहे, जे स्वतः *औट्रेफोईस मुक्तता* (पूर्वी निर्दोष मुक्तता) आणि *औट्रेफोईस दोषी* (पूर्वी दोषी) यांच्या युक्तिवादांची वैधतेची पुष्टी करते. सी.आर.पी.सी चे कलम 300 चे उपकलम (1) दुहेरी धोक्याचा नियम मांडते आणि उपकलम (2) ते (5) अपवादांशी संबंधित आहेत. त्यानुसार,जोपर्यंत सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयाकडून निर्दोष मुक्तता किंवा दोषसिद्धीचा आदेश अंमलात आहे, तोपर्यंत त्या व्यक्तीवर त्याच गुन्ह्यासाठी किंवा त्याच तथ्यांच्या संचातून उद्भवलेल्या इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठी खटला चालवला जाऊ शकत नाही ज्यासाठी त्याच्यावर पूर्वी खटला चालवला गेला होता , त्या कलमाच्या उपकलम (2) ते (5) अंतर्गत हाताळली जाणारी प्रकरणे वगळता. सी.आर.पी.सी चे कलम 300 हे ***मॅक्सिम नेमो डेबेट बिस वेक्सारी, सी कॉन्स्टॅट क्युरी***

क्रोड सिट प्रो युना एट एडम कौसा या सूत्रावर आधारित आहे, ज्याचा अर्थ असा आहे की एखाद्या व्यक्तीवर पूर्वी खटला चालवला गेला आणि त्याच्यावर आरोप ठेवण्यात आले अशा गुन्ह्यासाठी दुसऱ्यांदा खटला चालवला जाऊ शकत नाही. ***विजयालक्ष्मी विरुद्ध वासुदेवन*** [8] या खटल्यात या न्यायालयाच्या निर्णयानुसार, याआधीच खटला चालवलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या खटल्याच्या सुनावणीस प्रतिबंध करण्यासाठी, हे दर्शविले जाणे आवश्यक आहे की (i) त्याच गुन्ह्यासाठी किंवा ज्या गुन्ह्यासाठी त्याच्यावर खटला भरला गेला असेल किंवा खटला चालवताना दोषी ठरवले गेले असेल त्याच गुन्ह्यासाठी त्याच तथ्यांवर सक्षम न्यायालयाने त्याच्यावर खटला चालवला आहे; (ii) त्याला खटल्यात दोषी ठरवण्यात आले आहे किंवा निर्दोष मुक्त करण्यात आले आहे आणि (iii) अशी शिक्षा किंवा निर्दोष मुक्तता अंमलात आहे. या तरतुदीचा संपूर्ण आधार असा आहे की पहिला खटला सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयासमोर असायला हवा होता. आरोपींवर खटला चालला असावा, म्हणजे गुणवत्तेनुसार खटल्याची सुनावणी आणि निर्णय किंवा अभिनिर्णय व्हायला हवा होता. जर आरोपीवर खटला चालवला गेला नसेल आणि अशा प्रकारे दोषी किंवा निर्दोष मुक्तता झाली असेल, तर सी.आर.पी.सी चे कलम 300 (1) लागू होणार नाही. सी.आर.पी.सी चे कलम 300 एखाद्या व्यक्तीच्या खटल्याला केवळ त्याच गुन्ह्यासाठीच नव्हे तर सर्वोच्च

---

8 (1994) 4 एस. सी. सी. 656: 1994 एस. सी. सी. (फौज) 1317.

न्यायालयाने ***ठाकूर राम विरुद्ध बिहार राज्य*** [9] या प्रकरणात दिलेल्या तथ्यांच्या संचावर इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठीही प्रतिबंधित करते.

15. सुरुवातीला, असे दिसून येते की एम. आर. टी. पी. कायद्यांतर्गत महामंडळाने दाखल केलेल्या खटल्यात ट्रायल कोर्टाने दिनांक 20.01.2016 रोजी खटला क्रमांक.57/ पीडब्ल्यू/2012 मध्ये पारित केलेला दोषमुक्तेचा न्यायनिर्णय पूर्ण झाला आहे. याला आव्हान दिले गेले नाही हे मान्य आहे. श्री. मर्चंट यांनी येथे केलेल्या सबमिशनची अभिलेखन करताना ज्या निष्कर्षांचा उल्लेख केला गेला आहे ते महत्त्वपूर्ण आहेत. तरीसुद्धा, मी ट्रायल कोर्टाने सादर केलेल्या केवळ एका निष्कर्षाचा संदर्भ घेऊ इच्छितो, ज्यात स्पष्टपणे असे मत व्यक्त केले आहे की घटनेच्या तारखेला परिसरात बीएमसी अधिकाऱ्यांची उपस्थिती त्यांच्या अधिकृत क्षमतेनुसार नव्हती आणि तेच संपूर्ण समस्येचे निराकरण करते. कलम 354 ए मध्ये महामंडळाला कोणतीही दंडात्मक कारवाई करण्यासाठी नोटीस बजावल्यानंतर 24 तास प्रतीक्षा करणे आवश्यक आहे. महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे, 13:30 ते 13:45 वाजताच्या दरम्यान घटनास्थळी काय घडले याची माहिती कनिष्ठ अभियंता श्रीकांत पाटील यांनी त्यांचे कॉर्पोरेशन चे वरिष्ठ उप-अभियंता अशोक तारडेकर यांना दिली होती, ज्यांच्या कार्यालयात ते स्वतः बसत असत आणि त्यानंतरच जे घडले त्याच्या आधारे उप-अभियंता अशोक तारडेकर यांनी आयपीसी च्या

---

9 1965 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 14: ए. आय. आर. 1966 एस. सी. 911.

कलम 353 अंतर्गत तक्रार दाखल केली. दुहेरी धोक्याशी संबंधित सध्याच्या प्रकरणातील मुख्य मुद्द्याशी संबंधित न्यायालयाचे निर्णय *इतर गोष्टींबरोबरच* यापूर्वीच वर रेखाटले गेले आहेत. श्री. मर्चंट आणि सुश्री फड या दोघांनीही त्यावर भर दिला आहे.

16. वर नमूद केल्याप्रमाणे सध्याच्या प्रकरणात, कलम 300 (1) आणि कलम 300 (2) सी.आर.पी.सी च्या तरतुदी संबंधित आहेत. सी.आर.पी.सी चे कलम 300 (1) स्पष्टपणे स्पष्ट करते की एकदा दोषी ठरलेली किंवा निर्दोष मुक्त झालेली व्यक्ती त्याच गुन्ह्यासाठी किंवा त्याच तथ्यांच्या संचावर किंवा त्याच तथ्यांच्या संचावर किंवा पूर्वी केलेल्या आरोपापेक्षा वेगळा आरोप केला गेला असावा अशा इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठी पुन्हा खटला चालवण्यास पात्र नाही. सी.आर.पी.सी चे कलम 300 (2) ज्या व्यक्तीची दुसऱ्यांदा कोणत्याही गुन्ह्यातून निर्दोष मुक्तता झाली आहे किंवा दोषी ठरवण्यात आले आहे, त्या व्यक्तीबाबत खटला चालवण्याची संधी देते, परंतु केवळ राज्य सरकारच्या स्पष्ट संमतीने . असे दिसून आले आहे की, सत्र प्रकरण क्रमांक.921/2022 मध्ये आयपीसीच्या कलम 353 अंतर्गत अर्जदारावर खटला चालवण्यासाठी सध्याच्या प्रकरणात राज्य सरकारची संमती घेण्यात आलेली नाही. एम. आर. टी. पी. कायद्याच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत त्याच तथ्यांच्या संचासाठी (गुन्हा) (*भर दिला*)गुन्ह्यांसाठी ट्रायल कोर्टाने त्याची निर्दोष मुक्तता केल्यानंतर सहा वर्षांनी. एकदा ती मान्य केलेली स्थिती झाली की, दुहेरी

धोक्याची संकल्पना जी प्रामुख्याने आरोपीला संरक्षण दर्शविण्यासाठी वापरली जाते की त्याच गुन्ह्यासाठी त्याने आधीच निष्पक्ष खटला चालवला आहे, ज्यामध्ये निष्पक्ष खटला म्हणजे कायद्यानुसार खटला आणि स्थापित प्रक्रिया असेल, तर त्याच्यावर पुन्हा खटला चालवला जाऊ शकत नाही. दुहेरी धोक्याची संकल्पना सर्वोच्च न्यायालयाने ***टी. पी. गोपालकृष्णन*** (वर नमूद केलेले 5 वे) यांच्या प्रकरणात सी.आर.पीसी च्या कलम 300 आणि भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 ते 22 च्या तरतुदींनुसार स्पष्ट केली आहे. परिच्छेद क्रमांक.20 ते 33 हे सध्याच्या प्रकरणातील प्रश्नांमधील तथ्यांशी थेट संबंधित आहेत जे येथे वर रेखाटले गेले आहेत आणि त्वरित संदर्भ आणि सोयीसाठी तसेच पुनरावृत्ती टाळण्यासाठी खाली पुनरुत्पादित केले आहेतः

> **"20.** *गुन्हेगारी कारवाईतील आरोपीला दोषी ठरवण्याचा आणि शिक्षा होण्याचा धोका सूचित करण्यासाठी "धोका " हा शब्द वापरला जातो. "ज्या गुन्ह्यासाठी एखाद्या व्यक्तीची आधीच निर्दोष मुक्तता झाली आहे किंवा त्याला दोषी ठरवण्यात आले आहे, त्या गुन्ह्यासाठी कायदेशीर शिक्षेला सामोरे जाणे म्हणजे 'धोका' होय. 'दुहेरी धोका', 'पूर्वीचा धोका', 'जीवनासाठी किंवा अवयवासाठी धोका', 'एकाच गुन्ह्यासाठी धोका', 'दोनदा शिक्षेचा धोका ' आणि विविध घटनांमध्ये आणि कायद्यांमध्ये वापरल्या जाणार्या इतर समान अभिव्यक्तींचा त्याच प्रभावाने मोठ्या प्रमाणात अर्थ लावला पाहिजे. दुसऱ्या शब्दांत, 'दुहेरी धोका' चा वापर आरोपीला संरक्षण दर्शविण्यासाठी केला जातो, की त्याच गुन्ह्यासाठी त्याची निष्पक्ष सुनावणी झाली आहे, ज्यामध्ये निष्पक्ष सुनावणी म्हणजे कायद्यानुसार खटला आणि स्थापित कायदेशीर प्रक्रिया.*
>
> **21.** xxx;

22. xxx;

23. xxx;

24. *सी. आर. पी. सी च्या कलम 300 मध्ये सामान्य नियमाचे मूर्त स्वरूप आहे, जे औट्रेफोईस मुक्तता (पूर्वी निर्दोष मुक्तता) आणि औट्रेफोईस दोषी (पूर्वी दोषी) यांच्या कथनाच्या वैधतेची पुष्टी करते. कलम 300 चे उपकलम (1) दुहेरी धोक्याचा नियम मांडते आणि उपकलम (2) ते (5) अपवाद हाताळतात. त्यानुसार, जोपर्यंत सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयाकडून निर्दोष मुक्तता किंवा दोषसिद्धीचा आदेश अंमलात आहे, तोपर्यंत कलमाच्या उप-कलम (2) ते (5) अंतर्गत हाताळलेली प्रकरणे वगळता.त्या व्यक्तीवर आधी ज्या गुन्ह्यासाठी खटला चालवला गेला होता त्याच गुन्ह्यासाठी किंवा त्याच वस्तुस्थितीच्या स्थितिमुळे उद्भवलेल्या इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठी खटला चालवला जाऊ शकत नाही.*

25. *सी. आर. पी. सी चे कलम 300 हे मॅक्सिम नेमो डेबेट बिस वेक्सारी, सी कॉन्स्टॅट क्युरी कोड सिट प्रो उना एट एडम कौसा यावर आधारित आहे, ज्याचा अर्थ असा आहे की एखाद्या व्यक्तीवर पूर्वी ज्या गुन्ह्याचा आरोप ठेवण्यात आला होता त्या गुन्ह्यात सामील असलेल्या गुन्ह्यासाठी दुसऱ्यांदा खटला चालवला जाऊ शकत नाही. विजयलक्ष्मी वि. वासुदेवन [विजयलक्ष्मी वि. वासुदेवन, (1994) 4 एस. सी. सी. 656:1994 एस. सी. सी. (फौज) 1317] या प्रकरणात न्यायालयाच्या निर्णयानुसार, आधीच खटला चालवलेल्या कोणत्याही व्यक्तीच्या खटल्याला प्रतिबंध करण्यासाठी, हे दर्शविले जाणे आवश्यक आहे की:*

(i) त्याच गुन्ह्यासाठी किंवा ज्या गुन्ह्यासाठी त्याच्यावर खटला भरला गेला असेल किंवा ज्या गुन्ह्यासाठी त्याला दोषी ठरवण्यात आले असेल त्याच गुन्ह्यासाठी त्याच तथ्यांवर त्याच सक्षम न्यायालयाने त्याच्यावर खटला चालवला आहे.

(ii) त्याला खटल्यात दोषी ठरवण्यात आले आहे किंवा त्याची निर्दोष मुक्तता करण्या आली आहे आणि

(iii) अशी दोषसिद्धी किंवा निर्दोष मुक्तता अंमलात आहे.

26. *या तरतुदीचा संपूर्ण आधार असा आहे की पहिला खटला सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयासमोर असायला हवा होता. आरोपींवर खटला चालला असावा, म्हणजे गुणवत्तेनुसार खटल्याची सुनावणी आणि निर्णय किंवा अभिनिर्णय व्हायला हवा होता. जर आरोपीवर खटला चालवला गेला नसेल आणि अशा प्रकारे दोषी किंवा निर्दोष मुक्तता झाली असेल तर कलम 300 (1) लागू होणार नाही.*

27. *सी. आर. पी. सी चे कलम 300 एखाद्या व्यक्तीच्या खटल्याला केवळ त्याच गुन्ह्यासाठीच नव्हे तर त्याच तथ्यांवर इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठीही प्रतिबंधित करते, ठाकूर राम विरुद्ध बिहार राज्य [ठाकूर राम विरुद्ध बिहार राज्य, 1965 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 14:ए. आय. आर 1966 एस. सी. 911]*

28. *अनुच्छेद 20 च्या खंड (2) अंतर्गत, कोणत्याही व्यक्तीवर एकाच गुन्ह्यासाठी एकापेक्षा जास्त वेळा खटला चालवला जाणार नाही आणि शिक्षा केली जाणार नाही. भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 (2) मध्ये त्याच्या कार्यक्षेत्रात, औट्रेफोईस दोषीचा युक्तिवाद, पूर्वी ब्रिटिश विधीतत्वमीमांसाला ज्ञात असलेल्या दोषी किंवा अमेरिकन संविधानाला ज्ञात असलेल्या दुहेरी धोक्याच्या युक्तिवादाचा समावेश आहे. तथापि, या संकल्पना अनुच्छेद 20 (2) मध्ये मर्यादित आहेत ज्यात अशी तरतूद आहे की त्याच गुन्ह्यासाठी दुसरा खटला आणि शिक्षेला अडथळा म्हणून काम करण्यासाठी केवळ खटलाच नव्हे तर पहिल्या प्रकरणात शिक्षा देखील दिली जावी. अनुच्छेद 20 च्या खंड (2) च्या साध्या वाचनात, हे स्पष्ट आहे की एस. ए. वेंकटरमण विरुद्ध युनियन बँक ऑफ इंडिया [एस. ए. वेंकटरमण विरुद्ध युनियन बँक ऑफ इंडिया, 1954 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 26: ए.आय.आर 1954 एस.सी 375] ("एस. ए. वेंकटरमण")मध्ये याच गुन्ह्यासाठी आरोपीवर* ***खटला चालवला गेला असेल*** *आणि* ***त्याला शिक्षा झाली असेल*** *तरच ही तरतूद दुसऱ्या खटल्यास प्रतिबंध करते. परंतु मागील आणि त्यानंतरच्या खटल्यांमधील गुन्ह्यांचे घटक वेगळे असल्यास हा खंड*

त्यानंतरच्या खटल्याला प्रतिबंधित करत नाही. मकबूल हुसेन विरुद्ध मुंबई राज्य [मकबूल हुसेन विरुद्ध मुंबई राज्य, (1953) 1 एस. सी. सी. 736: (1953) 1 एस. सी. सी. 736: ए. आय. आर. 1953 एस. सी. 325] या प्रकरणात, या न्यायालयाने असे म्हटले आहे की जोपर्यंत त्या व्यक्तीवर खटला चालवला जात नाही आणि त्याला शिक्षा केली जात नाही तोपर्यंत खंड (2) लागू होत नाही.

29. *खंड लागू करण्यासाठी तीन अटी आहेत. प्रथम, न्यायालय किंवा सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायिक न्यायाधिकरणासमोर यापूर्वी कार्यवाही झाली असावी ज्यामध्ये त्या व्यक्तीवर खटला चालवला गेला असावा. हा खटला वैध असला पाहिजे आणि तो रद्दबातल किंवा निष्फळ नसावा. दुसरे म्हणजे, आधीच्या कार्यवाहीतील दोषसिद्धी किंवा निर्दोष मुक्तता त्याच गुन्ह्याच्या आणि त्याच तथ्यांच्या संचाच्या संबंध दुसऱ्या कार्यवाहीच्या वेळी अंमलात असणे आवश्यक आहे, ज्यासाठी त्याच्यावर पहिल्या कार्यवाहीत खटला चालवला गेला आणि त्याला शिक्षा झाली. तिसरे म्हणजे, त्यानंतरची कार्यवाही नवीन कार्यवाही असली पाहिजे, ज्यामध्ये त्याच गुन्ह्यासाठी आणि त्याच तथ्यांच्या संचासाठी त्याच्यावर दुसऱ्यांदा खटला चालवण्याचा आणि शिक्षा करण्याचा प्रयत्न केला जातो. दुसऱ्या शब्दांत, जेव्हा पुढील कार्यवाही ही केवळ मागील कार्यवाहीची निरंतरता असते, उदाहरणार्थ, जेथे अशा निर्दोष मुक्ततेमुळे किंवा दोषसिद्धीमुळे अपील केले जाते, तेव्हा या खंडाचा कोणताही वापर होत नाही. एस. ए. वेंकटरमण [एस. ए. वेंकटरमण विरुद्ध युनियन बँक ऑफ इंडिया, 1954 एस. सी. सी. ऑनलाईन एस. सी. 26: ए. आय. आर. 1954 एस. सी. 375] यांच्याद्वारे, धोक्याच्या दुहेरी युक्तिवाद टिकवून ठेवण्यासाठी, या खंडाच्या वरील सर्व अटी पूर्ण झाल्या आहेत हे दर्शविणे आवश्यक आहे.*

30. *येथे लक्षात घेण्यासारखी गोष्ट अशी आहे की या दोन्ही तरतुदी म्हणजे सी. आर. पी. सी चे कलम 300 आणि भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 मध्ये 'समान गुन्हा' हा शब्द वापरला आहे.*

31. *सध्याच्या समस्येचा सामना करण्यापूर्वी, 'समान गुन्हा' या शब्दाचा अर्थ काय आहे आणि त्यात काय समाविष्ट आहे हे समजून घेणे आवश्यक आहे. साध्या भाषेत 'समान गुन्हा' या शब्दाचा अर्थ असा आहे, जेथे गुन्हे वेगळे नसतात आणि गुन्ह्यांचे घटक एकसारखे असतात. जेथे वेगवेगळ्या घटकांपासून बनलेले दोन वेगळे गुन्हे आहेत, तेथे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 अंतर्गत बंदी लागू होत नाही, जरी गुन्ह्यांमध्ये काही परस्परव्यापी वैशिष्ट्ये असू शकतात. अनुच्छेद 20 ची महत्त्वपूर्ण आवश्यकता अशी आहे की गुन्हे सर्व बाबतीत समान आणि सारखे आहेत, राज्य (दिल्लीचे एनसीटी) विरुद्ध नवज्योत संधू [राज्य (दिल्लीचे एनसीटी) विरुद्ध नवज्योत संधू, (2005) 11 एस. सी. सी. 600:2005 एस. सी. सी. (फौज) 1715].*

32. *दुहेरी धोक्याची संकल्पना भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 21 च्या संदर्भात देखील समजली जाऊ शकते, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की कायद्याने स्थापित केलेल्या प्रक्रियेव्यतिरिक्त कोणत्याही व्यक्तीला त्याचे जीवन किंवा वैयक्तिक स्वातंत्र्यापासून वंचित ठेवले जाणार नाही. "संविधानाच्या अनुच्छेद 21 अंतर्गत 'जीवन' ही केवळ श्वासोच्छवासाची शारीरिक कृती नाही. याचा अर्थ केवळ प्राण्यांचे अस्तित्व किंवा आयुष्यभर सुरू असलेली काबाडकष्ट असा होत नाही. त्याचा अधिक व्यापक अर्थ आहे; त्यात मानवी प्रतिष्ठेसह जगण्याचा अधिकार समाविष्ट आहे. [मनेका गांधी विरुद्ध युनियन ऑफ इंडिया (1978) 1 एस. सी. सी. 248: ए. आय. आर. 1978 एस. सी. 597] या प्रसिद्ध निकालात, या न्यायालयाने अनुच्छेद 21 ला एक नवीन आयाम दिला, ज्यामध्ये असे म्हटले आहे की जगण्याच्या अधिकारात त्याच्या कक्षेत सन्मानाने जगण्याचा अधिकार समाविष्ट आहे. अनुच्छेद 21 अंतर्गत मोफत कायदेशीर मदतीचा अधिकार, जलद सुनावणीचा अधिकार, निष्पक्ष सुनावणीचा अधिकार इत्यादी विविध अधिकारांचा समावेश करण्यात आला आहे. त्याचप्रमाणे, दुहेरी धोक्यापासून संरक्षण देखील भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 21 च्या कक्षेत समाविष्ट आहे. एखाद्या व्यक्तीवर त्याच गुन्ह्यासाठी त्याच तथ्यांच्या मालिकेत खटला चालवणे, ज्यासाठी तो*

पूर्वी एकतर निर्दोष ठरला आहे किंवा दोषी ठरवण्यात आला आहे आणि शिक्षा भोगली आहे, त्या व्यक्तीच्या सन्मानाने जगण्याच्या अधिकारावर परिणाम होतो.

33. *दुहेरी धोक्याचा अनेकदा दुहेरी शिक्षेशी गोंधळ होतो. या दोन्हींमध्ये मोठा फरक आहे. जेव्हा एखाद्या व्यक्तीला एका अभ्यारोपात दोन किंवा अधिक गुन्ह्यांसाठी दोषी ठरवले जाते तेव्हा दुहेरी शिक्षा होऊ शकते, तथापि, दुहेरी धोक्याचा प्रश्न तेव्हाच उद्भवतो जेव्हा दोषी ठरवल्यानंतर किंवा पूर्वीच्या अभ्यारोपावर निर्दोष मुक्तता झाल्यानंतर त्यानंतरच्या अभ्यारोपावर दुसरा खटला चालवला जातो. हा सिद्धांत निश्चितच व्यक्तीला दुसऱ्या शिक्षेच्या किंवा शिक्षेच्या धोक्यापासून किंवा एका गुन्ह्यासाठी शिक्षा भोगण्यापासून संरक्षण देत नाही, तर त्याच गुन्ह्यासाठी दुहेरी धोक्यापासून म्हणजेच त्याच गुन्ह्यासाठी दुसऱ्या खटल्यापासून संरक्षण आहे . "*

17. वर उल्लेख केलेल्या निर्णयांचे गुणोत्तर या दृष्टिकोनाचे समर्थन करते की जोपर्यंत सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयाकडून निर्दोष मुक्तता किंवा दोषसिद्धीचा आदेश अंमलात आहे, तोपर्यंत त्या व्यक्तीवर त्याच गुन्ह्यासाठी खटला चालवला जाऊ शकत नाही ज्यासाठी त्याच्यावर यापूर्वी खटला चालवला गेला होता किंवा त्याच तथ्यांच्या संचातून उद्भवलेल्या इतर कोणत्याही गुन्ह्यासाठी/स्थितिसाठी तो सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 च्या उपकलम (2) ते (5) अंतर्गत वर्गीकृत अपवादांच्या अंतर्गत येत नाही. मान्य आहे की, सध्याच्या प्रकरणातील वास्तविक स्थिती सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 च्या उपखंड (2) ते (5) मध्ये नमूद केलेल्या अपवादांच्या व्याप्ती आणि कक्षेत येत नाही.

18. ***टी. पी. गोपालकृष्णन*** (वर नमूद केलेले 5 वे) यांच्या निर्णयातील परिच्छेद

क्रमांक. 25 मधील निरीक्षणे आणि निष्कर्षांद्वारे सुश्री फड यांनी केलेल्या सादरीकरणाचा स्पष्टपणे समावेश करण्यात आला आहे, ज्यामध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने **विजयालक्ष्मीच्या** (वर नमूद केलेल्या 8 व्या) प्रकरणातील पूर्वीच्या निर्णयाचा संदर्भ दिला आहे, ज्याची येथे आधीच चर्चा करण्यात आली आहे. सध्याच्या प्रकरणात, सक्षम अधिकारक्षेत्राच्या न्यायालयासमोर खटला क्रमांक.57/पीडब्ल्यू/2012 या प्रकरणात खटला चालवला गेला आहे, जो निर्धारित केला गेला आहे आणि गुणवत्तेवर अभिनिर्णय निर्णय घेण्यात आला आहे आणि परिणामी अर्जदाराची निर्दोष मुक्तता झाली आहे. त्यामुळे, सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 अंतर्गत गृहीत धरलेले मापदंड सध्याच्या प्रकरणाचा पूर्णपणे समावेश करतात.

19. सर्वोच्च न्यायालयाच्या निरीक्षणानुसार, भारतीय संविधानाचे अनुच्छेद 20 आणि सी.आर.पी.सी चे कलम 300 या दोन्ही तरतुदींमध्ये 'समान गुन्हा' या शब्दांचा वापर करण्यात आला आहे. या प्रकरणाच्या दृष्टिकोनातून, दुहेरी धोक्याची संकल्पना अर्जदाराला दोषी ठरवणाऱ्या सध्याच्या प्रकरणातील तथ्यांना स्पष्टपणे लागू होते. मी वेगळा दृष्टिकोन ठेवू शकत नाही कारण दुहेरी धोक्याचा दुहेरी शिक्षेशी गोंधळ होऊ शकतो असे सर्वोच्च न्यायालयाने योग्य निरीक्षण केले आहे . त्यामुळे, पहिल्या आधारावर, सी.आर.पी.सी च्या कलम 300 (2) सह वाचन केलेल्या कलम 300 (1) चा अर्ज अर्जदाराच्या प्रकरणाला स्पष्टपणे लागू होतो जो त्याचा कायदेशीर अधिकार आहे

आणि अर्जदाराला सत्र प्रकरण क्रमांक.921/2022 मध्ये नव्याने सुनावणीसाठी अधीन करून आणि अमलाखाली आणून न्याय दिला जाऊ शकत नाही.

20. त्यानंतर ***अर्णब रंजन गोस्वामी*** (वरील ३रा) यांच्या प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाचा निर्णय आहे, ज्यावर श्री. मर्चंट आणि सुश्री फड या दोघांनी माझे लक्ष वेधले आहे. या प्रकरणातील निर्णय एकाच गुन्ह्यासाठी अनेक एफआयआर दाखल करण्याशी संबंधित आहे. उलट या प्रकरणात एकाच कारणामुळे अनेक राज्यांमध्ये अनेक एफ. आय. आर. आणि तक्रारी नोंदवण्यात आल्या. याचिकाकर्त्याविरुद्ध महाराष्ट्र, राजस्थान, उत्तर प्रदेश, झारखंड आणि तेलंगणा या राज्यांमध्ये एफआयआर आणि फौजदारी तक्रारी दाखल करण्यात आल्या होत्या. ***टी. टी. अँटनी*** (2 रा उपरोल्लेखित) यांच्या न्यायनिर्णयाचा विश्लेषण केल्याप्रमाणे कारवाईच्या एकाच कारणाच्या आधारे अनेक फौजदारी कारवाईचा समावेश असलेल्या कायद्याच्या निर्णयाचा संदर्भ देताना सर्वोच्च न्यायालयाने असे म्हटले आहे की कथित आरोप केलेल्या त्याच गुन्ह्याशी संबंधित माहिती, पहिल्या एफ. आय. आर. मध्ये किंवा त्याच घटनेमुळे किंवा प्रसंगामुळे एक किंवा अधिक संज्ञेय गुन्ह्याला चालना मिळेल, असा दुसरा एफ. आय. आर. असू शकत नाही. सर्वोच्च न्यायालयाच्या उपरोक्त निष्कर्षात सध्याच्या खटल्यातील तपशीलवार तथ्यांचा योग्य प्रकारे समावेश आहे. कायदेशीर स्थिती अशी आहे की एकाच आरोपीविरुद्ध एकाच प्रकरणाच्या किंवा कारवाईच्या

कारणाच्या संदर्भात आणि एकाच तथ्यांच्या संचावर दोन एफ. आय. आर. असू शकत नाहीत. सध्याच्या प्रकरणात, एम. आर. टी. पी. कायद्याच्या कलम 43 सह वाचन केलेल्या कलम 52 अंतर्गत पहिला एफ. आय. आर. दाखल करण्यात आला आहे, ज्याचा पूर्वप्रवर्तक आदल्या दिवशी जारी केलेली वैधानिक नोटीस आहे. कायद्याच्या योग्य प्रक्रिया पालन न करता, महामंडळाचे अधिकारी घटनेच्या तारखेला अर्जदाराच्या आवारात हजर झाले, ज्याची उपस्थिती खटल्याच्या न्यायालयाने दिनांक 20.01.2016.रोजीच्या न्यायनिर्णयात अनधिकृत असल्याचे स्पष्टपणे रद्द केले आहे. त्यावेळी जे घडले ते कारवाईच्या त्याच कारणासंदर्भात आणि त्याच तथ्यांच्या संचासंदर्भात आहे जे त्याच्या वरिष्ठांना उपस्थित असलेल्या अधिकाऱ्याने सांगितले होते, म्हणजे उप-अभियंता अशोक तारडेकर, ज्यांनी त्याच संध्याकाळी 08: 02 वाजता दुसरा एफआयआर दाखल केला.

21. 2010 सालापर्यंत, ***बाबूभाई विरुद्ध गुजरात राज्य*** [10] या प्रकरणातील परिच्छेद क्रमांक.21 मध्ये सर्वोच्च न्यायालयाने स्पष्टपणे असे निरीक्षण नोंदवले आहे की अशा प्रकरणात न्यायालयाला फक्त दोन्ही एफ. आय. आर. ला जन्म देणारी तथ्ये आणि परिस्थिती तपासायची आहे आणि दोन्ही एफ. आय. आर. घटनेच्या संदर्भात एकाच घटनेशी संबंधित आहेत की एकाच घटनेच्या दोन किंवा अधिक भागांच्या घटनांशी

10 2010 12 एससीसी 254.

संबंधित आहेत हे शोधण्यासाठी ***<u>'समानतेची चाचणी'</u>*** (भर दिला गेला आहे) लागू करायची आहे. जर उत्तर होकारार्थी असेल तर दुसरा एफ. आय. आर. रद्दबातल केला जाऊ शकतो, असे सर्वोच्च न्यायालयाचे मत आहे. सध्याच्या खटल्यातील तथ्ये आणि परिस्थितीच्या बाबतीतही हेच लागू होते. हा निर्णय सर्वोच्च न्यायालयाने ***अर्णब रंजन गोस्वामी*** (उपरोल्लेखित 3 रा) यांच्या खटल्यातील मंजुरीसाठी पाठवला आहे आणि त्यावर अवलंबून आहे. एकदा असे झाले की, त्याच कारवाईच्या कारणाच्या आधारे दुसऱ्या एफ. आय. आर. पासून उद्भवलेल्या पुष्कळ/अनेक कार्यवाहीसाठी अर्जदाराला अधीन करणे स्वीकारले जाऊ शकत नाही कारण ते कायद्याच्या तत्त्वांच्या विरोधात जाईल. त्यामुळे भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 19 आणि 20 अंतर्गत नागरिकांचे मूलभूत अधिकार आणि दखलपात्र गुन्ह्यांचा तपास करण्याचे पोलिसांचे अधिकार यांच्यात न्याय्य संतुलन साधण्याची गरजेसाठी न्यायालयाला अधिकार आहे आणि त्यांचा हेतू आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने असेही म्हटले आहे की प्रतिदावा दाखल केल्या गेलेल्या परिस्थिती वगळता, त्याच किंवा संबंधित दखलपात्र गुन्ह्याच्या आधारे दुसऱ्या एफआयआर ची नव्याने चौकशी करणे हे तपासाच्या वैधानिक अधिकाराचा गैरवापर ठरेल आणि सी.आर.पी.सी च्या कलम 482 किंवा भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 226 आणि 227 अंतर्गत अधिकारांचा वापर करण्यासाठी योग्य प्रकरण असू शकते. दुहेरी धोका हा फौजदारी विधीतत्वमीमांसाच्या सर्व निश्चित केलेल्या निकषांविरुद्ध आणि

कायद्याच्या प्रक्रियेचे गैरवापर करण्याच्या विरोधात आहे. दुसरा खटला अयशस्वी झाला पाहिजे कारण तो भारतीय संविधानाच्या अनुच्छेद 20 (2) आणि सी.आर.पी सी च्या कलम 300 अंतर्गत अर्जदाराच्या मूलभूत अधिकाराचे उल्लंघन आहे. माझ्यासमोरची कार्यवाही अर्जदाराने उपरोक्त मुद्द्यावर दाखल केलेला आरोपमुक्ती अर्ज फेटाळणे संदर्भात आहे. मी लागू केलेल्या हे वेगळे निकष असू शकत नाहीत आणि मी सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयांचे पालन करण्यास बांधील आहे. नंतरच्या काळात सर्वोच्च न्यायालयाचा तिसरा निर्णय म्हणजे ***अमीश देवगण*** च्या प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाचा न्यायनिर्णय (4 थ्या उपरोक्त). त्यात ***टी. टी. अँटनी*** (दुसरा उपरोल्लेखित) प्रकरणातील सर्वोच्च न्यायालयाच्या आधीच्या निर्णयांचा उद्धृत करण्यात आला आहे तसेच ***अर्णब रंजन गोस्वामी*** (तिसरा उपरोल्लेखित) याच्या खटल्यातील निर्णयही मंजुरीसह उद्धृत केला आहे. ***चंडी पुलिया*** च्या बाबतीत (वर नमूद केलेला 6 वा) निर्णय हा लोकसेवकाला त्याचे अधिकृत कर्तव्य पार पाडण्यात अडथळा आणण्याबाबत आय. पी. सी. चे कलम 353 च्या तरतुदींच्या लागू होण्यावर आहे आणि ही तरतूद जर लागू करायची असेल तर ती माफकपणे लागू करावी लागेल असे सांगण्याच्या मर्यादेपर्यंत जातो. जरी त्या प्रकरणात सी.आर.पी.सी च्या कलम 482 अंतर्गत त्याची याचिका फेटाळल्याच्या दृष्टीने सर्वोच्च न्यायालयाने आरोपीला आरोपमुक्त करण्याची विनंती मंजूर केली नसली तरी, या प्रकरणाचे गुणोत्तर त्यातील परिच्छेद क्रमांक 6 पासून स्पष्ट

होते. आरोपमुक्तीशी संबंधित कलम 227 च्या तरतुदींचा अर्थ लावताना, न्यायालयाने असे म्हटले आहे की एकदा न्यायाधीशाला असे वाटले की आरोपीविरुद्ध कारवाई करण्यासाठी पुरेसा आधार नाही, तर तो आरोपीला आरोपमुक्त करेल आणि कारणे नोंदवेल. सध्याच्या प्रकरणातही, सी.आर.पी सी च्या कलम 300 च्या तरतुदींव्यतिरिक्त, श्री. मर्चंट यांनी भारतीय पुरावा अधिनियम, 1872 च्या कलम 40, आय. पी. सी. चे कलम 71 आणि सर्वसाधारण वाक्खंड अधिनियम, 1897 चे कलम 26 , सी.आर.पी.सी चे कलम 220 मधील इतर सक्षम वैधानिक तरतुदींवर भर दिला आहे आणि भारतीय संविधानाचे अनुच्छेद 20 आणि 22 ज्यामध्ये तरतुदी स्पष्टपणे प्रदान करतात की कोणत्याही व्यक्तीवर एकाच गुन्ह्यासाठी एकापेक्षा जास्त वेळा खटला चालवला जाऊ नये किंवा शिक्षा होऊ नये.

22. वरील निरीक्षणे आणि निष्कर्ष लक्षात घेता , आक्षेपित आदेश कायम ठेवण्यासारखा नाही आणि तो रद्दबातल करण्यास पात्र आहे. परिणामी, निशाणी-4 खाली दाखल केलेल्या डिस्चार्ज अर्ज मंजूर केला जातो.

23. वरील निर्देशांसह, फौजदारी पुनरीक्षण अर्जाला प्रार्थना कलम (i) च्या संदर्भात मंजुरी आहे ज्यामध्ये असे लिहिले आहेः-

> "i. *हे माननीय न्यायालयाला सध्याच्या पुनरीक्षण अर्जाला मंजुरी देतात आणि त्याद्वारे सत्र प्रकरण क्रमांक 921/2022 मध्ये माननीय सत्र न्यायालयाने*

पारित केलेल्य दिनांक 07/03/24 रोजीचा आक्षेपित आदेश रद्दबातल केला जातो आणि त्याद्वारे सत्र प्रकरण क्रमांक 921/2022 च्या संदर्भात जी 56 व्या सत्र न्यायालयासमोर प्रलंबित आहे त्यात अर्जदाराला आरोपमुक्त केले जाते."

24. वरील अटींमध्ये फौजदारी पुनरीक्षण अर्जास मंजुरी आहे.

[न्यायमूर्ती मिलिंद एन. जाधव.]

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".